

دیدگاه امام رضا^(ع) درباره حقوق اهل بیت و وظایف مردم در قبال امامان

محمد رضا جواهری*

چکیده

اهل بیت از سوی خداوند برای امامت برگزیده شدند و پیامبر خدا آنان را به بشر معرفی کرد. تحقق مأموریت بزرگ الهی اهل بیت در گرو رعایت حقوق آنان از سوی مردم و انجام وظایف عمومی است. آشنایی با حقوق اهل بیت و وظایف مردم درباره امامان برای آراستگی به آن، رعایت حقوق و اجرای وظایف، آگاه کردن دیگران و نهادینه شدن ارتباط امت و امام راهگشا و مؤثر است. افزون بر قرآن کریم، سنت پیامبر خدا^(ص) و امامان بهترین منابع امام شناسی است. در این نوشتار دیدگاه امام رضا^(ع) درباره حقوق اهل بیت بر مردم از منابع حدیثی معتبر با روش توصیفی - تحلیلی عرضه شده است. نتایج برآمده از احادیث رضوی در این نوشتار در راستای معرفت وظایف و تبیین مسئولیت‌های مسلمانان و شیعیان برای رسیدن به وضع مطلوب در ارتباطات با اهل بیت قرار دارد.

واژگان کلیدی

اهل بیت، حقوق، امام رضا^(ع)، وظایف

تاریخ دریافت: ۹۲/۰۱/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۲/۰۳/۲۰

javaheri@ferdowsi.um.ac.ir

*. استادیار فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد

❖ مقدمه

از جمله موضوع‌های اساسی و بنیادی «امام‌شناسی» و اصل امامت، شناسایی وظایف و تکالیف مردم جهان در ارتباط با امامان است. هر مسلمانی باید از حقوق امام بر امت آگاه باشد تا بتواند این حقوق الهی را رعایت کند. شناخت وظیفه، مقدمه برای عمل به وظیفه است.

شیعه امامان باید مطالعه گسترده‌ای در حوزه وظیفه‌شناسی داشته باشد تا در عمل، شیعه واقعی آنان شود. نصب امامان از سوی خدای متعال و معرفی آنان از جانب پیامبر خدا، اهداف مقدس و بزرگی داشته که رسیدن به آن هدف‌ها نیازمند بررسی و شناخت وظایف تک تک مردم، ملت‌ها و امت اسلامی به امامان است.

چه کسانی می‌توانند این وظایف و حقوق را اعلام و تعریف کنند؟ برگزیدگان خدا، پیامبر اسلام حضرت محمد^(ص) و امامان از اهل بیت که داناترین، حکیم‌ترین، عابدترین و برترین انسان‌ها بوده‌اند و مأموریت داشتند این وظایف را به جهانیان ابلاغ کنند. بنابراین، بهترین منبع برای امام‌شناسی و درک وظایف مردم درباره امامان، گنجینه ارزشمند و بی‌نظیر احادیث اهل بیت است.

در این نوشتار تنها از احادیث رضوی استفاده شده و از درون احادیث ثامن الحجج، علی بن موسی الرضا^(ع) وظایف مردم و حقوق امامت استنباط و ارائه می‌شود. منظور از اهل بیت در این نوشتار ۱۴ معصوم هستند و تنها پیامبر^(ص)، حضرت فاطمه زهرا^(س) و ۱۲ امام را دربرمی‌گیرد.

حق به معنای مطابقت و موافقت است و در چهار وجه: هستی‌بخش بر اساس حکمت (خدا) و به وجود آمده بر طبق حکمت (فعل خدا) و اعتقاد درست و فعل و قول درست و مطلوب به کار می‌رود (راغب اصفهانی، ۱۴۰۴ق: ۱۲۷). در این نوشتار «حقوق» به معنای رفتار و گفتار درست امت در برخورد با اهل بیت و تکالیف اعتقادی و عملی ملت در ارتباط با امامان است.

امام رضا (ع) به ابوهاشم داود بن قاسم جعفری فرموده‌اند:

یا داوود ان لنا علیکم حقاً برسول الله و ان لکم علینا حقاً فمن عرف حقنا و جب حقه و من لم یعرف حقنا فلا حق له؛ ای داوود! همانا برای ما بر شما بر اساس نسبت ما به رسول خدا حقی است و برای شما بر ما حقی است. پس هر کس حق ما را بشناسد، حق او بر ما واجب است و هر کس حق ما را نشناسد، پس حقی برای او نیست (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۸: ۳۴۰).

در این حدیث رضوی نکته مهمی وجود دارد و آن وابستگی حق مردم بر امام، به معرفت حق امام از سوی مردم است. شناخت درست حق امام و اعتقاد و ایمان به حق امام و رعایت کامل آن زمینه‌ساز تحقق حق مردم بر امام است و تنها در این صورت هر کدام از انسان‌ها از امامت هر کدام از امامان بهره و سهم مناسب و استفاده مطلوب را می‌برند. امام، برگزیده خدا و پیامبر خداست. مردم باید حق او را بشناسند تا از نعمت وجود او سود برده و به سعادت دنیا و آخرت برسند. در معرفت حق امامان، معرفت حق امام رضا (ع) نیز هست و در این مقاله کوشش می‌شود حق امام رضا (ع) را از متن احادیث‌شان استخراج و شناسایی کنیم.

بدیهی است که عامل اصلی انحراف در جهان اسلام و انحطاط و عقب‌ماندگی مسلمانان، بی‌توجهی به حقوق اهل بیت و فراموشی تکالیفی است که به اوصیای پیامبر اعظم (ص) دارند. دغدغه اصلی مؤلف در این نوشتار، کشف راهبردهای پیشرفت و سرآمدی مسلمانان در جهان با توجه به حقوق اهل بیت بر اساس احادیث رضوی است.

مجموعه احادیث رضوی در حقیقت در مسیر بازآموزی معارف رسول الله (ص) به معاصران خویش قرار دارد. امام رضا (ع) برای آشکار شدن این ویژگی احادیث خویش، در موارد متعدد، سند حدیث خویش تا پیامبر خدا (ص) را به صراحت یادآوری کرده و به‌ویژه در بخش حقوق اهل بیت، وظایف عموم مسلمانان را با تأکید بر نص پیامبر خدا تبیین نموده‌اند تا حجت بر مسلمانان تمام شود.

❖ ادبیات نظری

اهل بیت به حکم قرآن (احزاب / ۳۳) و نص پیامبر اکرم (ص)، معصوم و پاک از اشتباه و گناه بوده و از سوی خدای متعال برگزیده شده و از سوی پیامبر خدا به مسلمانان معرفی شده‌اند و قول و فعل و تقریر آنان بر همگان حجت است.

ریان بن صلت می‌گوید امام رضا^(ع) در مرو در مجلسی که مأمون با حضور علمای عراق و خراسان برگزار کرد، در تفسیر آیه «اصطفاء» (فاطر / ۳۲) منظور از «برگزیدگان الهی» را در این آیه «عترت طاهره» دانسته و طهارت عترت را بر اساس آیه تطهیر ثابت نموده و با استناد به حدیث «ثقلین» تفکیک‌ناپذیری قرآن و عترت را به حاضران آموخته‌اند و در ادامه با تأکید بر اینکه عترت همان «آل» است، تفسیر آل به امت را با توجه به آیه‌های قرآن نفی نموده و انحصار عترت و آل‌البیت در امامان را تبیین نموده‌اند. سپس برتری عترت و اهل بیت بر سایر انسان‌ها، اصطفای اهل بیت و اعلمیت آنان، پیوند اولوالامر و اهل بیت و ضرورت اطاعت کامل از آنان را با نمایاندن فضایل اهل بیت بر اساس آیه‌های قرآن آشکار ساخته‌اند (صدوق، ۱۳۸۰، ج ۱: ۴۹۶ - ۴۶۸).

اهل بیت، امیرمؤمنان امام علی^(ع)، فاطمه زهرا^(س)، امام حسن^(ع) و امام حسین^(ع) و ۹ امام از نسل امام حسین^(ع) هستند و اطاعت کامل از آنان بر همگان واجب است. امام رضا^(ع) گفته‌اند رسول خدا^(ص) فرمودند:

الائمة من ولد الحسين من اطاعهم فقد اطاع الله و من عصاهم فقد عصى الله عزوجل هم
عروة الوثقى هم الوسيلة الى الله؛ امامان از فرزندان حسین‌اند، هر کس از آنان اطاعت کند و فرمان ببرد، از خدا اطاعت کرده و هر کس معصیت و نافرمانی آنان کند، خدای عزوجل را معصیت کرده است. آنان عروة الوثقى (چنگاویز محکم و دستگیره استوار) و وسیله و راهنمای به سوی خدای عزوجل هستند. (همان، ۱۳۸۰، ج ۲: ۹۴).

به حکم این حدیث رضوی نبوی، اطاعت از امامان همان اطاعت خداوند است و بر همگان واجب است و نافرمانی آنان نیز معصیت خداست و بر همگان حرام است. امام رضا^(ع) در همان مجلس مناظره با علمای عراق و خراسان درباره اهل بیت فرموده‌اند: «نحن

دیدگاه امام رضا (ع) دربارهٔ ... ❖ ۶۵

❖ سال اول، شماره اول، شماره مسلسل ۱، بهار ۱۳۹۳

اهل الذکر الذین قال الله عزوجل: فاسلوا اهل الذکر ان کنتم لاتعلمون؛ ما اهل ذکر هستیم که خدای عزوجل فرمود: از اهل ذکر بپرسید اگر نمی‌دانید» (نحل / ۴۳). «فتح اهل الذکر فاسلون ان کنتم لاتعلمون؛ ما اهل ذکریم. پس از ما سؤال کنید اگر نمی‌دانید» (صداق، ۱۳۸۰، ج ۱: ۴۹۲).

در این حدیث رضوی مأموریت الهی مردم در سؤال از اهل ذکر بیان شده و مصداق اهل ذکر نیز اهل بیت تعیین شده‌اند. بنابراین، باید حقایق و معارف دینی را با پرسیدن از اهل بیت آموخت. پرسش اصلی نوشتار حاضر این است که حقوق اهل بیت بر مردم چیست؟ مؤلف کوشیده پاسخ این پرسش را از درون احادیث عالم اهل بیت، امام رضا (ع)، استنباط کند و توضیح دهد.

اطاعت، فرمان‌برداری و پیروی

تنها راه سعادت نهایی و نجات کامل بشر، اطاعت از امامان است. امام، اسوهٔ حسنه و سرمشق جامع و الگوی جهانی و جاویدان الهی است. انسان همواره نیازمند الگو برای رشد و تکامل مادی و معنوی است. امامان الگوهای برترند، بنابراین اطاعت و پیروی کامل از آنان لازم است.

به نقل از فضل بن شاذان نیشابوری، امام رضا (ع) در بیان فلسفهٔ فرمان خداوند بر وجوب اطاعت از امامان، علل بسیاری را ذکر کرده و ضمن یادآوری اینکه امامان امین، سرپرست و رئیس دین و دنیای بشرند فرموده‌اند:

و منها انه لو لم يجعل لهم اماماً قيماً اميناً حافظاً مستودعاً لدرست المله و ذهب الدين و غيرت السنن و الاحكام و لژاد فيه المبتدعون و تقص منه الملحدون و شيهوا ذلك على المسلمين...؛ از آن علل است اینکه اگر خدا پیشوایی امین، حافظ و سرپرستی مطمئن برای مردم قرار ندهد، ملیت و آیین نابود می‌شود، دین از بین می‌رود، سنت‌ها و احکام تغییر می‌یابد و بدعت‌گذاران، در دین می‌افزایند و ملحدان از آن می‌کاهند و آن را بر مسلمانان مشتبه می‌سازند (همان، ج ۲: ۲۰۵ - ۲۰۳).

❖ سال اول، شماره اول، شماره مسلسل ۱، بهار ۱۳۹۲

زیرا ما دیده‌ایم مردم ناقص و نیازمندند و کامل نیستند و علاوه بر این، اختلاف فهم و اختلاف در هواها و تشنت در آرا دارند. اگر خداوند بر آنان سرپرستی نگمارد که نگاهدار آنچه رسول خدا^(ص) آورده است باشند، همان‌طور که بیان کردیم، همه فاسد و تباه خواهند شد و شرایع، احکام، اساس دین و ایمان دگرگون خواهد شد و در آن نابودی همه خلق است.

آنچه در این تبیین عقلانی فلسفه نصب امام و علل و ضرورت اطاعت از امام درخور توجه است، همین وجوب اطاعت از امام است. وجود امام، معرفت امام و فرمان‌برداری از امام، آثار بنیادی سازنده فراوانی دارد و نافرمانی و کوتاهی در پیروی از امام نیز بسیار ویرانگر و نابودکننده است.

تسلیم کامل

نتیجه امام‌شناسی درست و جامع، تسلیم قلبی و عقلی است. هر خردمندی با معرفت به شخصیت مقدس امامان و امتیازهای بی‌نظیر آنان، از روی آگاهی و فکر به مرحله تسلیم محض می‌رسد. تسلیم محض بهترین بندگان خدا شدن، در حقیقت تسلیم کامل هستی‌بخش و آفریدگار جهان شدن است.

ریشه آفات انقلاب اسلامی صدر اسلام و پیدایش انحراف‌های پایداری که زیان‌های جبران‌ناپذیری برای مسلمانان و بشریت به‌وجود آورد، اجتهاد در برابر نص پیامبر خدا بود. افرادی که در پیامبرشناسی ضعف و نقص داشتند و هیچگاه تسلیم محض پیامبر خدا نبودند، آغازگر راهی شدند که انحراف‌های زیادی را در پی داشت و خیانت‌ها، خطرها و گمراهی‌های فراوانی به بار آورد. یکی از آنها اطاعت نکردن و تسلیم نشدن در قبال اوصیای پیامبر و خلفای حقیقی پیامبر بود و هست. آنان نصوص نبوی درباره امامت اهل بیت را تفسیر به رأی کردند و نپذیرفتند و درواقع تسلیم نظر پیامبر خدا نشدند.

امام رضا^(ع) فرموده‌اند:

واعلموا ان رأس طاعة الله سبحانه التسليم لما عقلناه و ما لم نقله فان رأس المعاصي الرد عليهم و انما امتحن الله عزوجل الناس بطاعه لما عقلوه و ما لم يعقلوه ايجاباً للحجه و قطعاً للشبهه؛ آگاه باشید و بدانید همانا سرِ اطاعت و فرمان‌برداری خدای سبحان «تسليم» است بر آنچه می‌دانیم و آنچه نمی‌دانیم، پس سرِ معاصی و نافرمانی خداوند «رد» بر امامان است و خدای عزوجل مردم را فقط بر فرمان‌برداری بر آنچه می‌دانند و نمی‌دانند، از باب واجب نمودن حجت و قطع و نابودی شبهه امتحان کرده است (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۷۸، ۳۴۸).

در این رهنمود رضوی، تسلیم محض امامان بودن سرِ فرمان‌برداری خداوند و راه امتحان الهی است و رد گفتار و رفتار آنان نیز سرِ معصیت‌هاست و این اهمیت بسیار زیاد و ارزش بی‌نهایتِ تسلیم آگاهانه را نشان می‌دهد. هر آنچه از امام معصوم رسیده؛ چه حکمت آن را درک کنیم و چه نکنیم، فلسفهٔ آن را بفهمیم یا نفهمیم و با عقل خود به آن برسیم یا نرسیم، همه را باید بپذیریم و همین «روح تسلیم»، نشانهٔ خردمندی، توفیق در امام‌شناسی استدلالی و معرفت قلبی و عقلی مقام امامان است. آن که باور دارد امام منصوب از جانب خدا و برگزیدهٔ خدا و رسول خداست و داناترین و حکیم‌ترین فرد در بین انسان‌هاست، به درجهٔ عالی تسلیم خواهد رسید.

اقرار و اعتراف به حقوق امامان

هر کس امام را به‌درستی بشناسد، به حقوق امام پی ببرد و این حقوق را باور کند، لب به اعتراف خواهد گشود و بر اعتراف، شهادت و اقرار به حقوق امامان نیز مباهات می‌کند. امام رضا (ع) بزرگ‌ترین وظیفهٔ مردم در شکر نعمت‌های خدا، پس از ایمان به خدا و رسول را اعتراف به حقوق ائمه دانسته و فرموده‌اند:

اتقوا الله ايها الناس في نعم الله عليكم فلا تتفروها عنكم بمعاصيه بل استديموها بطاعته و شكره على نعمه و اعلموا انكم لا تشكرون الله بشيء بعد الايمان بالله و رسوله و بعد الاعتراف بحقوق اولياء الله من آل محمد (ع) احب اليكم من معاوتكم لاخوانكم

المؤمنین علی دنیا هم التي هي معبر لهم الى جنات ربهم فان فعل ذلك كان من خاصة الله؛
ای مردم، تقوای الهی را در نعمت‌های خداوند بر خودتان رعایت کنید. پس نعمت‌ها
را با معصیت‌های خدا از خودتان دور نکنید، بلکه با اطاعت خدا و شکر او به
نعمت‌هایش نعمت‌ها را پایدار نمایید و بدانید شما خدا را پس از ایمان به خدا،
رسول خدا و پس از اعتراف به حقوق اولیاءالله، از آل محمد^(ص) به چیزی محبوب‌تر
از یاری برادران مؤمنان بر دنیایشان که محل گذر به سوی بهشت‌های پروردگارشان
است نمی‌توانید شکر نمایید (همان: ۳۵۵).

در این حدیث در مراتب شکر نعمت‌های خدا، نخست ایمان به خدا و رسول، سپس
اعتراف به حقوق امامان از اهل بیت و آنگاه یاری برادران مؤمن به دنیایشان برای گذر به
سوی بهشت قرار گرفته است. بنابراین، اعتراف و اقرار به حقوق امامان از مراتب اصلی
شکر نعمت‌های پروردگار است.

فضل بن شاذان نیشابوری در تبیین علل احکام الهی در فلسفه فرمان خدا به خلق درباره
«اقرار» به توحید، نبوت و امامت علل زیادی را از قول امام رضا^(ع) گزارش کرده است
(صدوق، ۱۳۸۰، ج ۲: ۲۰۲ - ۲۰۰).

شهادت بر امامت

گواهی و شهادت بر امامت اهل بیت از موضوع‌هایی است که امام رضا^(ع) در معرفی
چارچوب اسلام محض و خالص در بخش شهادت‌های ضروری قرار داده و فرموده‌اند
بگوید:

اشهد بالوصیة والامامة وان الارض لا تخلو من حجة الله تعالى على خلقه في كل
عصر و اوان و انهم العروة الوثقى و ائمة الهدى و الحجة على اهل الدنيا الى ان يرث الله
الارض و من عليها و ان كل من خالفهم ضال مضل باطل تارك للحق و الهدى و انهم
المعبرون عن القرآن و الناطقون عن رسول الله بالبيان؛ شهادت به وصیت و امامت
می‌دهم و گواهم بر اینکه زمین از حجت خدای متعال بر خاقتش خالی نخواهد

ماند و مردم در هیچ عصر و روزگاری بی حجت الهی نیستند. امامان عروةالوثقی، رهبران هدایت و حجت جهانی بر اهل دنیا هستند تا خداوند زمین و هر کس را بر روی آن است، ارث ببرد و اینکه هر کس با امامان مخالفت کند گمراه، گمراه‌کننده، باطل، رهاکننده حق و هدایت است و آنان تفسیر و تعبیرکنندگان قرآنند و ناطقانی هستند که از رسول خدا بیان می‌کنند (همان: ۲۶۴).

در این «شهادت‌نامه» درباره امامت گواهی‌های زیبایی وجود دارد. امامان وصی پیامبرند و حجت جهانی خداوند در هر عصر و زمان بر مردم همه کشورهای و ملت‌ها در همه قاره‌های جهان‌اند. مخالفان امامان نیز گمراه و رهاکننده حق و مفسر قرآن و ناطق از جانب پیامبر خدا، یعنی امام هستند.

ایمان به اهل بیت

بر هر مسلمانی لازم است اضافه بر ایمان به پیامبر خدا، به اهل بیت پیامبر نیز ایمان آورد و به مؤمنان به پیامبر و امامان، بشارت بهشت و پاداش نیک داده شده است. امام رضا (ع) فرموده‌اند که رسول خدا (ص) فرمود:

اتانی جبرئیل عن ربی تبارک و تعالی و هو یقول: ان ربک یقرنک السلام و یقول:
یا محمد بشر المؤمنین الذین یعملون الصالحات و یؤمنون بک و باهل بیتک بالجنه فان
لهم عندی جزاء الحسنی و سیدخلون الجنة؛ جبرئیل از جانب پروردگارم نزد من آمده
و می‌گفت: پروردگارت سلام می‌رساند و می‌گوید: ای محمد، مؤمنانی را که عمل
صالح انجام می‌دهند و به تو و اهل بیت تو ایمان می‌آورند بشارت به بهشت بده،
پس همانا برای آنان نزد من پاداش بسیار نیکوست و به‌زودی به بهشت وارد خواهند
شد (همان: ۲۸).

مطابق این حدیث برای پاداش نیک الهی و ورود به بهشت، همراه با عمل صالح و ایمان به محمد (ص)، ایمان به اهل بیت پیامبر نیز لازم است. ایمان واقعی، بی‌شناخت، تعقل و تفکر نمی‌آید، بنابراین باید شرایط و مقدمات ایمان به اهل بیت پیامبر را فراهم کرد.

❖ اخلاص در ولایت‌پذیری

سال اول، شماره اول، شماره مسلسل ۱، بهار ۱۳۹۲

❖ اخلاص در عقاید قلبی و تظاهر به آنها لازم است. امام رضا^(ع) فرمودند که پیامبر خدا^(ص)

فرمود:

توضع يوم القيامة منابر حول العرش لشيعة اهل بيتي المخلصين في ولايتنا
و يقول الله عزوجل: هلموا يا عبادي الى لانشر عليكم كرامتي فقد اوديتهم في الدنيا؛ روز
قيامت منبرهایی برای شیعه من و شیعه اهل بیتم، آنان که در ولایت ما اخلاص
دارند، اطراف عرش الهی قرار داده می‌شود و خدای عزوجل می‌فرماید: ای بندگانی
من، به سوی من بشتابید تا کرامتم را بر شما نشر دهم، زیرا شما در دنیا رنج و آزار
دیدید (همان: ۹۸).

در این حدیث نبوی دو بار واژه «شیعه» آمده و از شیعه محمد^(ص) و شیعه اهل بیت با
اخلاص آراستگی در ولایت‌پذیری امامان یاد شده است. این حدیث منشأ تشیع را نشان
می‌دهد که پیامبر خداست، چون در صدر اسلام در کلام پیامبر خدا کلمه شیعه در معنای
اصطلاحی امروز آن به کار رفته است.

رهایی از مرگ جاهلی با معرفت امام

معرفت حق امام، مقدمه برای اسوه قرار دادن امام و اطاعت و پیروی از امام است. هر
مسلمانی باید تلاش کند از عارفان به حق امامان شود. امام‌شناسی آثار فراوانی دارد و به
دلیل همین آثار سازنده است که باید حق امامان را شناخت. امام رضا^(ع) در تبیین اسلام راستین و
خالص درباره معرفت امامان معصوم فرموده‌اند: «من مات و لم يعرفه مات میتة جاهلیه؛ هر
کس بمیرد و امامان را نشناسد، به مرگ جاهلی مرده است» (همان: ۲۶۴).

مرگ بر جاهلیت پیش از اسلام معلول کوتاهی در امام‌شناسی است. بر اساس این حدیث
رضوی، معیار و مرز بین مرگ در جاهلیت و اسلام، معرفت امام است. انسان هرچه از
اسلام بپذیرد، ولی سرانجام امامان را نشناسد، در کفر، شرک و مرگ جاهلی جای دارد.
بنابراین، تنها با پذیرش امامت می‌توان از مرگ جاهلی رهایی یافت.

دیدگاه امام رضا (ع) درباره ... ❖ ۷۱

❖ سال اول، شماره اول، شماره مسلسل ۱، بهار ۱۳۹۳

امام رضا (ع) از پیامبر خدا (ص) نیز چنین نقل کرده‌اند: «من مات و لیس له امام من ولدی مات میتة جاهلیه؛ هر کس از مسلمانان بمیرد و امامی از فرزندانم برای او نباشد و امام زمان خود را نشناسد، به مرگ جاهلیت مرده است و اعمال او پذیرفته نیست (همان: ۹۳).

امام رضا (ع) در حدیثی شرط درخواست شفاعت برای زائر خویش را در روز قیامت عارف به حق امام بودن ذکر کرده‌اند (صدوق، بی‌تا، ج ۲: ۵۳۸؛ همان، ۱۳۸۰، ج ۲: ۶۳۶؛ مجلسی، ۱۴۱۰ق، ج ۵: ۳۹۴؛ فیض کاشانی، ۱۴۱۱ق، ج ۱۴: ۱۵۴۸؛ همان، بی‌تا، ج ۴: ۱۴۸؛ حر عاملی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۰: ۴۳۴؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۰۲: ۳۳).

زیارت امام

زیارت امامان، عهدی بر گردن شیعیان و پیروان آنان است. یکی از حقوق امامان و وظایف مردم، زیارت است. این وظیفه در بیان امامان بیان شده است. یادآوری پاداش فراوان زیارت، همراه با رعایت آداب آن، برای دعوت و تشویق به سوی زیارت است. بدیهی است که زیارت امام، مکتب انسان‌سازی، جهاد اکبر و رشد معقول است و همه منافع آن برای زائر است.

یاسر خادم می‌گوید امام رضا (ع) فرمود:

لا تشد الرحال الی شی من القبور الا الی قبورنا الا و انی مقتول بالسم ظلماً و مدفون فی موضع غریبه فمن شد رحله الی زیارتی استجیب دعائه و غفر له ذنبه؛ بار سفر برای چیزی از قبور جز برای زیارت قبور ما ننهد! آگاه باش، من از روی ظلم با زهر به شهادت می‌رسم و دور از وطن و در موضع غریبی دفن می‌گردم. هر کس بارش را برای زیارت من محکم ببندد، دعایش مستجاب و گناهش آمرزیده می‌شود (صدوق، ۱۳۸۰، ج ۲: ۴۲۶؛ مجلسی، ۱۴۱۰ق، ج ۵: ۴۰۰؛ همان، ۱۴۰۳ق، ج ۱۰۲: ۳۶؛ همان، ۱۳۱۴ق: ۴۰۰).

این دستور، به زیارت امام، همراه با گزارش آثار زیارت امام در استجابت دعا و غفران گناه یکی از حقوق امام و وظایف شیعه امام را گوشزد می‌کند. امام رضا (ع) به شاعر اهل

بیت، دعبل خزاعی، فرمودند:

لا تتقضى الايام والليالي حتى تصير طوس مختلف شيعتى و زوارى، الا فمّن زارتمى
فى غربتى بطوس كان معى فى درجتى يوم القيامه مغفوراً له؛ روزگار نمى گذرد و
روزها و شبها پايان نمى يابد تا اينكه طوس جايگاه رفت و آمد شيعيان و زائرانم
گردد. آگاه باشيد هر كس در غربتم به طوس مرا زيارت كند، با من در روز قيامت
در درجهام باشد، درحالى كه آمرزيده شده و پاك است (صدوق، ۱۳۸۰، ج ۲: ۶۵۵؛
طبرسى، ۱۳۷۹ق: ۳۱۷؛ حر عاملى، ۱۴۰۳ق، ج ۱۰: ۴۳۸؛ مجلسى، ۱۴۰۳ق، ج ۱۰۲:
۳۹؛ همان، ۱۳۱۴ق: ۴۰۱).

علی بن حسن فضال از پدرش نقل کرده شنیدم امام رضا^(ع) فرمود:

الا فمّن زارنى فى غربتى كنت انا و آبائى شفعاثة يوم القيامه و من كنا شفعاثة يوم
القيامه نجى ولو كان عليه مثل وزر الثقلين؛ آگاه باشيد هر كس در غربتم به زيارت من
آيد، من و پدرانم شفيعانش در روز قيامت باشيم و هر كس ما روز قيامت شفيعان
او باشيم، نجات يابد گرچه سنگينى بار گناهش به اندازه ثقلين (بار جن و انس)
باشد (صدوق، ۱۳۸۰، ج ۲: ۶۴۸؛ مجلسى، ۱۴۱۰ق، ج ۵: ۴۰۱).

این پاداش عظیم زیارت امام رضا^(ع) که در این حدیث رضوی آمده، به زیارت با
آداب آن تعلق دارد. به هر حال، این احادیث وظیفه زیارت را به صراحت به همگان اعلام
می کند.

تصدیق رغبت

همراهی با جهت گیری و گرایش های امام و دل دادن به همه آنچه امامان رغبت به آن
داشته اند و ترجیح خواسته ها و تمایل های امامان بر خواسته های شخصی در ارتباطات امت
و امام، یکی از ارزش های بزرگ و ستودنی است. حسن بن علی و شایسته دربار و وظیفه و عهد
زیارت و شرایط و آداب آن، از امام رضا^(ع) چنین نقل کرده است:

ان لكل امام عهدا فى عنق اوليائه وشيعته وان من تمام الوفاء بالعهد زياره قبورهم

فمن زارهم رغبه فی زیارتهم و تصدیقا بما رغبوا فیه، کان اتمتهم شفعاثهم یوم التیامه؛ برای هر امامی عهدی برگردن اولیا و شیعه اوست. از تمام کردن وفای به عهد، زیارت قبور آن امامان است. پس کسی که از روی شوق، رغبت و علاقه به زیارت امامان، آنان را زیارت نماید و تصدیق کند و بپذیرد آنچه امامان رغبت به سوی آن داشتند و خواستار آن هستند، ائمه شفیعان آنان در روز قیامت باشند (کلینی رازی، ۱۴۰۱ق، ج ۲: ۵۶۷؛ صدوق، بی تا، ج ۲: ۵۷۷؛ همان، ۱۳۸۰، ج ۲: ۶۳۴ - ۶۴۴؛ مجلسی، ۱۴۱۰ق، ج ۵: ۳۶۱ - ۳۶۰؛ فیض کاشانی، بی تا، ج ۴: ۴۵).

بر اساس این حدیث رضوی، زیارت امامان از نشانه‌های وفای به عهد امت با امام است و این زیارت با شوق و رغبت فردی و با تصدیق آنچه امامان رغبت به آن دارند، دستمایه برای شفاعت امامان در روز قیامت خواهد شد. درست شمردن همه گفتار و رفتار امامان و حکیمانه دانستن همه آنچه از امامان به ما رسیده و تصدیق همه گرایش‌ها و میل و رغبت‌های امامان در زندگی نیز، از درخواست‌های امامان از پیروان است. سیره امامان بهترین سیره و روش حیات معنوی و مادی است. رغبت‌ها و میل‌های امامان نیز همه الهی، ارزشمند و مقدس است و قطعاً در راه سعادت و تکامل انسان‌هاست و برای نجات و رستگاری بشریت لازم است.

سلام بر امام

سلام کردن بر امام از حقوق امامان بر امت است. امام‌شناسی راهنمای وظیفه‌شناسی است و در وظایف امت، سلام بر امام جای دارد. سلام روزانه، شبانه و پیوسته بر امام معصوم از عوامل یاد خدا و سعادت است. این سلام عارفانه دستاورد عقاید پاک شیعی است.

روشن است که این سلام‌کننده عارف، امام را قادر، آگاه، ناظر و پاسخگو می‌داند و ایمان دارد این سلام اثر دارد، امام صدای او را می‌شنود، پرونده اعمالش را می‌بیند و مراعات حال پیروان را می‌کند.

عبدالسلام بن صالح هروی گفته است امام رضا^(ع) وارد قبه‌ای شد که در آن قبر هارون بود و با دست خویش به یک جانب آن قبر خط کشیده فرمودند:

هذه تربتی و فیها ادفن و سیجعل الله هذا المكان مختلف شیعی و اهل محبتی و الله
مایزونی منهم زائر و لایسلم علی مسلم الا و جب له غفران الله و رحمته بشفاعتنا اهل
البيت؛ اینجا خاک من است و در آن دفن می‌شوم و به زودی خداوند این مکان را
جایگاه رفت و آمد شیعیانم و اهل محبتم قرار دهد. به خدا سوگند زائری از آنان
زیارت نمی‌کند و سلام‌کننده‌ای بر من سلام نمی‌کند، مگر اینکه با شفاعت ما اهل
بیت آمرزش و رحمت الهی برایش واجب شود (حرعاملی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۰: ۴۳۹؛
مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۰۲: ۳۶).

مطابق این حدیث رضوی، سلام بر امام، پاداش «شفاعت» دارد. لوازم و شرایط سلام برای چنین پاداش بزرگی باید مورد توجه قرار گیرد تا حقیقت مسئله آشکار شود. انواع سلام بر امام ارزشمند است؛ چه سلام شفاهی و چه کتبی.

کثرت صلوات بر آل محمد^(ص) و اهل بیت

از سفارش‌های پیامبر خدا^(ص) به مسلمانان صلوات کامل بوده است. صلوات بر پیامبر بی صلوات بر آل محمد^(ص) ابتر و ناقص است. امامان همین دستور پیامبر را تکرار و یادآوری کرده‌اند. امام رضا^(ع) فرموده‌اند: «اکثروا من الصلوات علی محمد و آله... فان الصلاه علی محمد و آله افضل اعمال البر؛ زیاد بر محمد و آل او صلوات بفرستید... همانا صلوات بر محمد و آل او بهترین کارهای نیک است» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۸: ۳۴۷).

شایسته است مسلمانان با شنیدن نام مقدس پیامبر^(ص) و امامان بر آنان صلوات و سلام بفرستند و آنان را گرامی بدارند. به این وظیفه الهی خویش پایبند باشند و از گفتن و نوشتن صلوات و سلام که بهترین کار نیک است، اجر فراوان برده و از آثار بی‌نظیر دنیوی و اخروی صلوات بهره ببرند.

تلاش در راه رسیدن به مرتبه اولیاءالرضا (ع)

هر مسلمان باید بکوشد از اولیای امامان گردد و با آنان هماهنگ و شبیه آنان شود. بزنی گفته است شنیدم امام رضا (ع) فرمود: «ما زارنی احد من اولیائی عارفا بحقی الا تشفعت فیه یوم القیامه؛ هیچ کدام از اولیای عارف به حقم مرا زیارت نمی کند، مگر اینکه روز قیامت من درباره او درخواست شفاعت خواهم کرد» (صدوق، بی تا، ج ۲: ۵۳۸؛ همان، ۱۳۸۰، ج ۲: ۶۳۷ - ۶۳۶؛ مجلسی، ۱۴۱۰ق، ج ۵: ۳۹۴؛ فیض کاشانی، بی تا، ج ۱۴: ۱۵۴۸؛ همان، بی تا، ج ۴: ۴۸؛ حرعاملی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۰: ۴۳۴؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۰۲: ۳۳). در این حدیث رضوی، دو ادب و شرط زیارت و پاداش آن ذکر شده است. از «اولیاءالرضا (ع)» شدن و «عارف به حق» آن حضرت بودن دو شرط زیارت برتری است که پاداش آن، شفاعت در روز قیامت است.

از اولیای امام شدن چگونه ممکن است؟ اولیای امام چه ویژگی هایی دارند؟ با دقت در مفهوم «ولی» می توان وظیفه ای را که در جمله «اولیایی» نهفته است شناخت. صاحب مفردات نوشته است:

ولا و توالی این است که دو چیز یا بیشتر به گونه ای حصول یابند که بین آنها چیزی که از آنها نیست نباشد و آن برای قرب و نزدیکی از جهت مکان، نسبت، دین، صداقت، یاری و اعتقاد، عاریه به کار می رود (راغب اصفهانی، ۱۴۰۴ق: ۵۳۳).

مطابق این بیان راغب اصفهانی، معنای اصلی «ولی» و کلمات هم خانواده آن در واقع قرار گرفتن چیزی در کنار چیز دیگر است به گونه ای که فاصله ای در کار نباشد. اگر دو چیز آن چنان به هم متصل باشند که هیچ چیز دیگر در میان آنها نباشد، ماده «ولی» استعمال می شود و اگر چند انسان پهلوی هم نشسته باشند و بخواهیم وضع و ترتیب آنان را بیان کنیم، می گوئیم محمد در صدر نشسته است و «یلیه علی» و «یلی علی حسن»، یعنی علی بی فاصله در کنار محمد نشسته و در کنار علی بی هیچ فاصله ای حسن نشسته است. به همین مناسبت طبعاً این کلمه در قُربِ نزدیکی به کار رفته است؛ اعم از قرب مکانی و قرب معنوی.

❖ سال اول، شماره اول، شماره مسلسل ۱، بهار ۱۳۹۲

باز به همین مناسبت درباره دوستی، یاری، پیروی و معانی دیگر استعمال شده است، چون در همه اینها نوعی مباشرت و اتصال وجود دارد (مطهری، ۱۳۵۵: ۷ - ۶). *لسان‌العرب* «ولی» را به معنای «ناصر» (ابن منظور، ۱۴۰۵: ج ۱، ۱۵: ۱۴۰۶) و *اقوب الموارد* به معنای «تابع» (خوری شرتونی، ۱۴۰۳: ج ۳، ۴۴۰) دانسته است. بنابراین، زائری از اولیاءالرضا^(ع) است که در رفتار و گفتار با امام رضا^(ع) نزدیک و متصل است و فاصله‌ای بین او و امام نیست یا درصدد کاهش فاصله‌هاست و همواره امام رضا^(ع) را بهترین الگوی جهانی و جامع و جاودانی می‌داند و از امام پیروی می‌نماید و پیوسته تلاش می‌کند ناهماهنگی بین رفتار او و سیره رضوی کمتر شود و به هماهنگی تبدیل گردد.

احیای امر امامان با آموزش علوم آنان

تک تک مسلمانان باید در مکتب اهل بیت آموزش دیده و علوم آنان را فراگرفته، عمل کنند و به دیگران بیاموزند. عبدالسلام بن صالح هروی گفته است شنیدم امام رضا^(ع) فرمود: «رحم الله عبدا احیا امرنا؛ خدا بنده‌ای را که امر ما را زنده بدارد رحمت کند.» عرض کردم: «کیف یحیی امرکم؟ چگونه امر شما را زنده بدارد؟» امام فرمود: «یتعلم علومنا و یعلمها الناس فان الناس لو علموا محاسن کلامنا لاتبعوننا؛ علوم ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، اگر مردم خوبی‌های کلام ما را بدانند از ما پیروی می‌کنند» (صدوق، ۱۳۸۰، ج ۱: ۶۲۰).

شیعیان باید علوم اهل بیت را که در احادیث آنان نهفته است فراگیرند، عمل کنند و به جهانیان آموزش دهند. بنابراین، ترجمه، شرح احادیث و آموختن علوم اهل بیت به مردم در همه قاره‌ها، کشورها و شهرها وظیفه پیروان آنان است. علوم اهل بیت باید به همه زبان‌های زنده جهان ترجمه شود و در عصر ارتباطات با استفاده از همه رسانه‌های گروهی، ماهواره و اینترنت به جهانیان برسد.

به نقل از امام رضا^(ع)، پیامبر خدا^(ص) درباره کارگزاران آموزش حدیث و علوم اسلامی نبوی سه بار فرمودند: «اللهم ارحم خلفائی؛ خداوند! خلفای مرا رحم نما.» از پیامبر پرسیده

دیدگاه امام رضا (ع) دربارهٔ ... ❖ ۷۷

❖ سال اول، شماره اول، شماره مسلسل ۱، بهار ۱۳۹۳

شد: «و من خلفائک؟ خلفای شما چه کسانی‌اند؟» پیامبر فرمود: «الذین یاتون من بعدی و یروون احادیثی و سنتی فیعلمونها الناس من بعدی؛ کسانی که پس از من بیایند و احادیث مرا برای مردم روایت کنند و سنت مرا به مردم بیاموزند» (همان، ج ۲: ۳۷).

احادیث اهل بیت نیز احادیث پیامبر خدا (ص) است، بنابراین احیای امر امامان در حقیقت احیای امر رسول الله (ص) است. مسلمانان وظیفه دارند با آموختن علوم نبوی و معارف اهل بیت و آراستگی به آن، در راه آموزش این احکام و معارف الهی به مردم جهان کوشش کنند.

همراه شدن با امام

شیعیان باید پیوسته و در هر حال و کار همراه با امامان باشند و هیچگاه از آنان جدا نشوند. ابن ابی‌نصر گفته است از امام رضا (ع) دربارهٔ تفسیر سخن خدای عزوجل: «یا ایها الذین آمنوا اتقوا الله و کونوا مع الصادقین؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید تقوا پیشه کنید و از مخالفت فرمان خدا پرهیزید و با صادقان باشید» (توبه/ ۱۱۹). سؤال کردم. امام فرمود: «الصادقون هم الائمه؛ صادقان و راستگویان امامان هستند» (کلینی‌رازی، ۱۴۰۱ق، ج ۱: ۲۰۸).

«کان» استمرار و دوام را می‌رساند و خداوند در این آیه فرمان داده همهٔ جهانیان باید همیشه و پیوسته با صادقان باشند و امام رضا (ع) نیز صادقان را که امامان‌اند معرفی نموده‌اند. بنابراین باید همه همراه، همگام و پیرو امامان در همهٔ ابعاد و شئون زندگی باشند.

محبت قلبی به امامان

دوست داشتن امامان وظیفهٔ همگانی و مرز اسلام و کفر است. «مودت اهل بیت» اجر رسالت پیامبر خدا (ص) است و خداوند در قرآن به پیامبرش فرمان داده این حقیقت را به جهانیان ابلاغ نماید (شوری/ ۲۳). امام رضا (ع) به شیعیان می‌فرماید: «جروا البناکل موده؛ محبت کامل و همهٔ مودت را به سوی ما جذب نمایید و بکشانید» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۸: ۳۴۸).

مودت نوع عالی محبت است. محبت از روی آگاهی، شناخت و استدلال عقلی که از

❖ سال اول، شماره اول، شماره مسلسل ۱، بهار ۱۳۹۲
 تعقل و تفکر پدید آید مودت است (احمد بن فارس بن زکریا، ۱۳۸۷: ۱۱۶؛ طریحی، ۱۳۶۲، ج ۳: ۱۵۹؛ جرّ، ۱۳۷۳، ج ۲: ۲۱۶۹). در قرآن و این حدیث رضوی، مودت به اهل بیت و رساندن مردم به مودت به آنان، وظیفه عمومی اعلام شده است. باید با رفتار و گفتار، مودت اهل بیت را در دل انسان‌ها جای داد و همگان را به سوی مودت امامان جذب کرد.
 به نقل از امام رضا پیامبر خدا^(ص) فرموده‌اند: «من اجبنا اهل البیت حشره الله تعالی آمناً یوم القیامه؛ هر کس ما اهل بیت را دوست بدارد، خداوند روز قیامت او را در حال امن، سلامت و دل‌آرامی محشور می‌کند» (صدوق، ۱۳۸۰، ج ۲: ۹۵).

به بیان امام رضا پیامبر خدا^(ص) فرموده‌اند: «اول مایسال عنه العبد جنبنا اهل البیت؛ نخستین چیزی که از بنده سؤال می‌شود محبت ما اهل بیت است» (همان: ۱۰۸). مطابق احادیث نبوی و رضوی، محبت و مودت اهل بیت وظیفه اساسی مسلمانان است. دل مسلمانان باید کانون مودت اهل بیت باشد و با رفتار و گفتار خود نیز دیگران را به مرتبه عالی محبت و درجه مودت به امامان برساند.
 امام رضا^(ع) در تبیین منظور از نعیمی که به حکم قرآن در روز قیامت از همه درباره آن سؤال خواهد شد (تکثیر / ۸) فرمودند:

التعیم حبنا اهل البیت و مولاتنا یسأل الله عباده عنه بعد التوحید والتبوه لان العبد اذا و فی بذلک اذاه الی نعیم الجنه الذی لا یزول؛ نعیم، دوستی ما اهل بیت و مولات ماست. خداوند از بندگانش پس از توحید و نبوت، از آن در قیامت بازجویی و سؤال خواهد کرد، زیرا بنده زمانی که به ولایت وفا نموده باشد و از عهدۀ این سؤال برآید، این امر او را به نعیم جاودانه و بی‌زوال بهشت می‌رساند (صدوق، ۱۳۸۰، ج ۲: ۲۸۴).

محبت، تعظیم و اکرام ذریه پیامبر و امامان

نگاه با احترام به ذریه امامان به دلیل انتساب آنها به امامان، عبادت و ارزش است. سادات، ذریه امامانند و تکریم، تعظیم، احترام و محبت آنان و تلاش برای رفع مشکلات آنان

دیدگاه امام رضا (ع) دربارهٔ ... ❖ ۷۹

❖ سال اول، شماره اول، شماره مسلسل ۱، بهار ۱۳۹۳

دستور پیامبر و امامان است. حسین بن خالد نقل کرده امام رضا (ع) فرمود: «النظر الی ذریتنا عباده؛ نگاه به ذریهٔ ما عبادت است.»

از امام سؤال شد: «یا ابن رسول الله النظر الی الائمه منکم عباده او النظر الی جمیع ذریه النبی؟ ای فرزند پیامبر خدا! نگاه به سوی امامان از شما عبادت است یا نگاه به جمیع ذریه پیامبر؟» امام فرمود: «بل النظر الی جمیع ذریه النبی عباده ما لم یغارقو منهاجه و لم یتلوثوا بالمعاصی نگاه به همهٔ ذریهٔ پیامبر عبادت است تا زمانی که از راه و روش او جدا نشده و به گناهان آلوده نشده باشند» (همان: ۷۵).

مطابق این حدیث، مسئولیت ذریهٔ پیامبر در پیروی از پیامبر بسیار سنگین است. آنان باید همواره بر منهاج و صراط پیامبر و امامان باشند و هرگز آلوده به گناهان نشوند. مسئولیت مسلمانان در ارتباط با ذریهٔ پیامبر نیز سنگین است، باید همیشه به سادات و ذریهٔ پیامبر به دیدهٔ احترام بنگرند و این احترام به ذریهٔ پیامبر عبادت خداست.

امام رضا (ع) از پدران خویش از امام علی (ع) نقل کرده‌اند که رسول خدا (ص) فرمود:

اربعه انا لهم شفیع یوم القیامه؛ المکرم لذریتی و القاضی لهم حوائجهم و الساعی لهم فی امورهم عندما اضطروا الیه و المحب لهم بقلبه و لسانه؛ چهار گروه را من در روز قیامت شفاعت خواهم کرد: کسی که ذریه‌ام را گرامی بدارد، احترام نماید و اکرام کند، کسی که حوائج آنان را برآورد، کسی که در هنگام اضطرارشان در گشایش امورشان کوشش کند و کسی که به دل و زبان، آنان را دوست بدارد (همان، ج ۲: ۵).

مطابق این حدیث نبوی رضوی هر احترام و یاری ذریهٔ پیامبر در راستای احترام به پیامبر است و پاداش آن شفاعت پیامبر.

تکریم یادآوران و دوستداران اهل بیت

تعظیم و بزرگداشت دوستداران اهل بیت از اصول نظام ولایت است. امام رضا (ع) از پدر خویش امام کاظم (ع) نقل کرده‌اند امام صادق (ع) به یکی از اصحاب خویش نوشتند:

ان اردت ان یختم بخیر عملک حتی تقبض و انت فی افضل الاعمال فعظم لله حقه
ان لا تبدل نعمائه فی معاصیه و ان تغتر بحلمه عنک و اکرم کل من وجدته یذکر منا او
یتنحل مودتنا ثم لیس علیک، صادقا کان او کاذبا، انما لک نیتک و علیه کذبہ؛ اگر
می‌خواهی کارت به خیر ختم شود و قبض روح گردی درحالی‌که در بهترین کارها
باشی، پس حق خدا را بزرگ بدار به اینکه نعمت‌هایش را در نافرمانی‌اش صرف
نکنی و به حلم و صبر خدا بر خودت مغرور نشوی و هر کس را پیدا کردی از ما
یاد می‌کند و یا ادعای مودت و دوستی ما را دارد، احترام کن و تکریم نما. سپس
چیزی بر تو نیست راست بگوید یا دروغ، زیرا در صورت دروغ‌گویی او جز این
نیست که برای توست نیت تو و بر اوست دروغ او (همان، ج ۱: ۳۸۰).

در این حدیث رضوی بهترین کارها برای حُسن عاقبت، پس از تعظیم حق پروردگار،
تکریم همه یادآوران اهل بیت و همه اهل مودت و دوستان آنان شمرده شده است.

جلب محبت و مودت مردم جهان

شیعه امامان باید همه ابعاد محبت و مودت اهل بیت را داشته باشد و امامان، بزرگ‌ترین
محبوب در نزد او باشند. افزون بر این، تلاش کند مردم را دوستدار امامان نماید و با رفتار و
گفتار خویش محبت و مودت اهل بیت را در دل عموم مردم جای دهد. امام رضا^(ع) در
تبیین وظایف شیعیان فرموده‌اند: «حبیونا الی الناس؛ مردم را دوستدار ما سازید» (مجلسی،
۴۰۳: ۷۸، ج ۳۴۸).

در همین دستورالعمل فرموده‌اند: «جروا الینا کل موده؛ همه مودت را به سوی ما جذب
نمایید.» مطابق این دو جمله از دستورالعمل امام رضا^(ع) به شیعیان، باید همه در جلب
محبت و جذب مودت برای اهل بیت تلاش کنند. البته همه این کوشش‌ها در راستای معرفی
الگو به انسان‌ها و هدایت آنهاست و منافع آن نیز برای محبان است. این محبوبان نیازمند
این محبت‌ها نیستند. بشریت سخت محتاج این محبوبان است و این جلب محبت‌ها در
راستای سعادت و رستگاری انسان‌هاست.

ایجاد نکردن بغض و نفرت در مردم

همواره رفتار و گفتار پیروان اهل بیت باید طوری باشد که هیچگاه بغض و کینه به امامان ایجاد نکند. بدرفتاری، انحراف و ظلم منسوبان به اهل بیت، عامل نفرت و دوری از آنان می‌شود. هر رفتار و گفتار زشتی که افراد را به تنگ آورد و عامل رنجش و آزار شدید آنان شود و هر کاری که حقوق انسان‌ها را پایمال کند و آنان را به ستوه آورد، بغض و کینه در دل‌ها پدید می‌آورد و زمینه گمراهی انسان‌ها را فراهم خواهد کرد.

امام رضا (ع) در این ارتباط فرموده‌اند: «لا تبغضونا؛ ما را مبعوض مردم نکنید» (همان: ۳۴۸). مطابق این فرمان رضوی هر گفتار و رفتار بغض‌آور و نفرت‌زا باید رها شود، زیرا تولید بغض در افراد، فاصله‌ها را افزایش می‌دهد و تباهی و نابودی را در پی خواهد داشت.

بیان هر خیر و دفع هر قبیح و شر

امامان معصوم از هر انحراف، زشتی، گناه، شر، فساد، اشتباه، سهو، فراموشی و غفلت مصونیت دارند. بنابراین، هیچ نقطه ضعف و هیچ شر و زشتی در آنان نیست. از این رو، وظیفه شیعیان، دفاع از این انسان‌های پاک از راه دفع هر زشتی و شر از آنان است. امام رضا (ع) فرموده‌اند:

ادفعوا عنا کل قبیح و ما قیل فینا من خیر فنحن اهل و ما قیل فینا من شر فما نحن
کذلک؛ هر قبیح و زشتی را از ما دفع و دور کنید و هر چه درباره ما از خیر گفته
شود، ما اهل و سزاوار آن هستیم و هر چه از شر و بدی نسبت به ما گفته شود، ما
چنان نیستیم (همان: ۳۴۸).

مطابق این حدیث رضوی، هر خیری در امامان هست و هیچ شری در آنان نیست و هر چه خلاف این باشد باید کنار گذاشت. از هر نسبت زشت و هر شر و بدی به امامان باید دوری جست و هر سخن خیر درباره آنان را باید پذیرفت؛ زیور، خوش‌نامی و زیبایی، نه بدنامی و ننگ. گفتار و رفتار شیعیان باید مایه زیبایی و آراستگی امامان شود، نه عامل ننگ، عار، بدنامی و زشتی!

❖ سال اول، شماره اول، شماره مسلسل ۱، بهار ۱۳۹۲

امام رضا^(ع) در این موضوع فرموده‌اند: «کونوا زیناً و لاتکونوا شیناً؛ همیشه و پیوسته زیور باشید و هیچگاه عیب و ننگ نشوید» (همان). رفتار و گفتاری که زیور، زینت و زیبایی امامان باشد به‌طور طبیعی انسان‌ها را جذب می‌کند و برعکس، قول و فعلی که عیب و ننگ و عار باشد، انسان را پراکنده می‌نماید و فراری می‌دهد و نخست در همه جا و در هر سخن و کاری باید نسبت و ارتباط آن با «زین و شین» را دریافت و سپس اقدام کرد.

چه سخن و کاری زینت اهل بیت است و کدام باعث عیب آنان می‌شود؟ از وظایف امت در ارتباط با امام این است که مجموعه کارهای تک تک مردم طوری شود که عامل زینت، مباحثات، افتخار و مانع بدنمایی و عیب‌سازی باشد. آراستگی پیروان اهل بیت به اخلاق امامان عامل آراستگی امامان است و دوری آنان از فضیلت‌ها و اخلاق اهل بیت نیز عامل عیب‌نمایی، عیب‌گیر و زشتی است.

مبارزه با ظالمان به اهل بیت

اظهار براءت و بیزاری از ظالمان به امامان از وظایف پیروان اهل بیت است. امام رضا^(ع) در تبیین احکام اسلام راستین و خالص فرمودند:

و البرائه من الذین ظلموا آل محمد علیهم السلام و هموا باخراجهم و سنوا ظلمهم و
غیروا سنته نبیهم... واجبه؛ براءت از کسانی که به آل محمد^(ص) ظلم کردند و به بیرون
راندن آنان از زادگاهشان همت ورزیدند و ستم به آنان را سنت نهادند و سنت
پیامبرشان را تغییر دادند... واجب است (صدوق، ۱۳۸۰، ج ۲: ۲۷۵).

به نقل از امام رضا^(ع)، پیامبر خدا^(ص) درباره عذاب ظالمان به اهل بیت فرموده‌اند: «الویل لظالمی اهل بیتی کانی بهم غدا مع المنافقین فی الدرک الاسفل من النار؛ بدا به حال ستمگران بر خاندان من! گویا می‌بینم فردا با منافقان در درک اسفل از آتش جهنم‌اند» (همان: ۶۵). همچنین، رسول خدا^(ص) به نقل از امام رضا^(ع) درباره عذاب ظلم و اعانت بر ظلم و سب اهل بیت نیز فرموده‌اند:

حرمت الجنة على من سبهم، اولئك لا خلاق لهم فى الاخرة ولا يكلمهم الله و لا ينظر اليهم يوم القيامة ولا يزكهم و لهم عذاب اليم؛ بهشت بر هر کس به اهل بیتم ظلم کند و هر کس با آنان جنگ کند و هر کس به آنان کمک نماید و هر کس آنان را دشنام دهد، حرام شده است. اینان هیچ بهره‌ای از خیر در آخرت ندارند و خداوند با ایشان صحبتی ندارد و نظر رحمتی نخواهد کرد و از آلودگی به گناه پاکشان ننماید و برای آنان عذاب دردناکی خواهد بود (همان: ۲۶).

رسول خدا (ص) به بیان امام رضا (ع) در نکوهش آزدن اهل بیت فرموده‌اند: «اشتد غضب الله و غضب رسوله على من اهرق دمی و آذانی فی عترتی؛ غضب و خشم خدا و رسولش شدت یافته بر آن کس که خون من و ذریهٔ مرا بریزد و دربارهٔ عترت و اهل بیتم ستم کند و مرا بیازارد» (همان: ۱۰).

مطابق این احادیث نبوی رضوی، هر کاری که زمینهٔ ستم به اهل بیت و رنجش آنان را فراهم کند، حرام است و عذاب شدید و دردناک دارد. پیروان اهل بیت باید از این اقدام‌ها جلوگیری نموده و با ظالمان به اهل بیت مبارزه کنند.

نتیجه‌گیری

سنت رضوی (قول، فعل و تقریر امام رضا (ع)) بر اساس آیه‌های قرآنی و کلام رسول‌الله (ص) حجت و لازم‌الاتباع است و مسلمانان باید پاسخ سؤال‌های خویش را از اهل ذکر که اهل بیت‌اند و از عالم اهل بیت که امام رضا (ع) هستند بگیرند. در این مقاله پاسخ سؤال اصلی که چیستی حقوق اهل بیت بود، از درون احادیث رضوی استخراج و تدوین و بر اساس سخن امام رضا (ع) ثابت شد که شناخت حقوق امام بر امت واجب است.

حقوق امام را باید از خدا، پیامبر خدا و اوصیای پیامبر خدا دریافت کرد. احادیث اهل بیت، بهترین منبع برای درک وظایف مردم دربارهٔ امامان است. در این نوشتار حقوق اهل بیت و وظایف شیعیان و جهانیان در ارتباط با امامان تنها از درون گنجینهٔ ارزشمند احادیث امام رضا (ع) استخراج شد.

❖ سال اول، شماره اول، شماره مسلسل ۱، بهار ۱۳۹۲

از این احادیث رضوی به دست آمد که اطاعت، فرمان‌برداری و پیروی کامل از اهل بیت و تسلیم کامل آنان بودن راه رشد و سعادت بشریت است. آنان برگزیدگان الهی و عروة‌الوثقی و اولوالامر و اهل ذکرند و اقرار و اعتراف به حقوق اهل بیت و گواهی و شهادت بر امامت آنان و ایمان به مقام و جایگاه برتر آنان و اخلاص در ولایت‌پذیری و تلاش در راه معرفت امام، راه رهایی از مرگ جاهلی و رسیدن به حیات جاوید اخروی و جای گرفتن در بهشت است.

زیارت امام با تصدیق به رغبت و گرایش امام راهگشاست. سلام بر امام، صلوات بر محمد و آل محمد^(ع)، تلاش فراوان برای رسیدن به رتبه اولیای امام، کوشش در راه احیای امر امامان با فراگیری علوم اهل بیت و آموزش دادن به دیگران، همراه شدن با امام، محبت امام، اکرام و تعظیم ذریه امام، تکریم یادآوران و دوستداران اهل بیت، فداکاری در جلب مودت و محبت جهانیان، بیان هر خیر و دفع هر قبیح و شر از شخصیت امام، زیور و زیبایی امام شدن، مایه عیب‌زایی و بدنامی امام نبودن، ایجاد نکردن بغض و نفرت در مردم و برائت از ظالمان به اهل بیت از حقوقی است که در احادیث امام رضا^(ع) برای مردم درباره اهل بیت وجود دارد و وظایف شناخته شده‌ای است که در سخنان امام رضا^(ع) برای شیعیان بیان شده است.

منابع و مأخذ

- احمدبن فارس بن زکریا، ابوالحسن، (۱۳۸۷). *ترتیب مقایس اللغة*. تحقیق محمد و ضبط عبدالسلام هارون و ترتیب و تنقیح علی عسگری و حیدر، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- جرّ، خلیل، (۱۳۷۳). *المعجم العربی الحدیث*. ترجمه حمید طیبیان، (فرهنگ لاروس)، چاپ پنجم، تهران: امیرکبیر.
- حرّ عاملی، محمدبن حسن، (۱۴۰۳/ق ۱۹۸۳م). *جلد دهم، وسائل الشیعة الی تحصیل مسائل الشریعة*. تحقیق شیخ عبدالرحیم ربانی شیرازی، چاپ پنجم، لبنان - بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- خوری شرتونی لبنانی، سعید، (۱۴۰۳ق). *اقرب الموارد فی فصیح العربیة و الشّوارد*. چاپ اول، قم: منشورات مکتبه آیت الله العظمی المرعشی النجفی.
- راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسن بن محمد، (۱۴۰۴ق). *المفردات فی غریب القرآن*. چاپ دوم، دفتر نشر کتاب.
- صدوق، محمدبن علی (ابن بابویه قمی)، (۱۳۸۰). *عیون اخبار الرضا*. ترجمه حمیدرضا مستفید و علی اکبر غفاری، چاپ اول، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- صدوق، محمدبن علی (ابن بابویه قمی)، (۱۴۱۳ق). *من لا یحضره الفقیه*. تعلیق علی اکبر غفاری، چاپ اول، منشورات جماعه المدرسین فی الحوزة العلمیة فی قم المقدّسة.
- طبرسی، فضل بن حسن، (۱۳۷۹ق/۱۳۳۸). *اعلام الوری باعلام الهدی*. تصحیح و تعلیق علی اکبر غفاری، چاپ اول، تهران: المکتبه العلمیه الاسلامیه.
- طریحی، فخرالدین، (۱۳۶۲). *مجمع البحرین و مطلع النیرین*. تهران: کتاب فروشی مرتضوی.
- فیض کاشانی، محمدبن مرتضی مولى محمد محسن، (۱۴۱۱ق/۱۳۷۰ش). *الوافی*. مرکز تحقیقات علمی و دینی امام امیرالمؤمنین (ع)، چاپ اول، اصفهان: تحقیق و تصحیح ضیاءالدین حسینی.
- فیض کاشانی، محمدبن مرتضی مولى محمد محسن، (بی تا). *المحجّة البیضاء فی تهذیب الاحیاء*. چاپ دوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- کلینی رازی، ابوجعفر محمدبن یعقوب، (۱۴۰۱ق). *الکافی*. چاپ سوم، لبنان - بیروت: دار صعب و دارالتعارف للمطبوعات.

- ❖ سال اول، شماره اول، شماره مسلسل ۱، بهار ۱۳۹۲
- مجلسی، محمدباقر، (۱۳۱۴ق). *تحفة الزائر*. استنساخ احمد تفرشی، چاپخانه آقا میرزا حسن، چاپ سنگی، تهران: نسخه موجود در کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی شهید مطهری دانشگاه فردوسی مشهد.
- مجلسی، محمدباقر، (۱۴۰۳ق/۱۹۸۳). *بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار*. چاپ سوم، لبنان - بیروت: مؤسسة الوفاء دار احیاء التراث العربی.
- مجلسی، مولی محمدتقی، (محرّم ۱۴۱۰ق). *روضه المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه*. چاپ دوم، قم: بنیاد فرهنگ حاج محمد کوشانیور.
- مطهری، مرتضی، (۱۳۵۵). *ولاءها و ولایتها*. چاپ اول، قم: صدرا.
- مکرم ابن منظور آفریقایی مصری، ابوالفضل جمال الدین، (محرّم ۱۴۰۵ق/۱۳۶۳ش). *لسان العرب*. چاپ اول، قم: ادب الحوزه.